

у судочинстві, насамперед, цивільному. Таким чином, вважаємо, що зазначені класифікації можуть бути взяті за основу при дослідженні питань суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник / за заг. ред. С.Я. Фурси. К. : Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
2. Баранкова В. Система суб'єктів нотаріального процесу: теоретичні та практичні аспекти. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2013. № 6. С. 155–166.
3. Проект Нотаріального процесуального кодексу України 3197 від 19.09.2008. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3197&skl=7
4. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-10>

Панько А. І.,
студентка

Львівського національного університету імені Івана Франка

ПОМИЛКА ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ

Незважаючи на чималу дослідженість недійсних правочинів, сьогодні ще виникає чимало теоретичних та практичних питань зокрема й щодо тих правочинів, які вчинено під впливом помилки. Підґрунтям цьому є насамперед неоднорідність правової природи недійсних правочинів як юридичних фактів, наявність оціночних понять при кваліфікації таких правочинів, які дещо по-різному тлумачаться в юридичній літературі та спричиняють певні труднощі у судовій практиці.

При вступі в цивільні правовідносини, суб'єкти цивільного права мають діяти передбачливо та раціонально. Однак, це виходить далеко не кожного разу. Тому на практиці часто виникають ситуації укладення договорів під впливом помилки. У цьому випадку особа не розуміє, що її воля не істинна, тобто не відповідає дійсності. Така ситуація виникає не в силу зовнішнього впливу, а в результаті внутрішніх психічних

процесів самої особи, що помиляється. Ромовська З. В. слушно зазначає: основна відмінність між договорами укладеними під впливом обману та договорами укладеними під впливом помилки полягає в наявності умислу – якщо умисел особи на обман не доведено, вважається, що має місце помилка [1, с. 398].

Правочин, який вчинено під впливом помилки є прямо передбаченим ЦК України, відповідно до статті 229 якого:

«1. Якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним.

Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей майна, які значно знижують його цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, встановлених законом.

2. У разі визнання правочину недійсним особа, яка помилилася в результаті її власного недбалства, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки. Сторона, яка своєю необережною поведінкою сприяла помилці, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки». [2]

Укладаючи правочин, особа вважає, що останній відповідає її потребам, сформованим інтересам. Проте згодом виявляється, що це не так. І саме в цей момент виникає питання про законність тих відносин, які виникли в результаті укладення такого правочину. Ускладнюється все це ще й тим, що сторонній особі майже неможливо визначити, який же правочин вчинений під впливом помилки, тобто ззовні він є абсолютно законним: не порушуються жодні імперативні норми цивільного права. Більше того, інша сторона правочину цілком справедливо має право розраховувати на дійсність вираження волі свого контрагента в результаті об'єктивної неможливості розпізнання помилки [3, с. 229].

Алексій Р. В. додає: «Помилка повинна існувати на момент вчинення правочину. Тобто у особи сформувався хибні уявлення про певні обставини цього правочину до того, як особа почала виконувати правочин. Також необхідно враховувати те, що помилка повинна бути обов'язково істотною. Отже, вада волі у таких правочинах полягає у неправильному, деформованому сприйнятті тих обставин, які мають вагоме значення для конкретного виду правочину» [4, с. 70].

Чинна станом на сьогоднішній день Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 6.11.2009 № 9 не надає визначення помилки, залишаючи це питання науковцям. Найбільш

повним, на нашу думку, є визначення помилки дане Давидовою І. В. Науковець зазначає: «Помилка – неправильне сприйняття особою фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, за відсутності якого можна було б вважати, що правочин не був би вчинений, так і припущення щодо фактів або правових норм, яке не відповідає реальним обставинам, існуючим на момент укладення договору» [5, с. 40].

Хоча стаття 229 ЦК України містить перелік обставин, помилки щодо яких мають істотне значення, ця норма зазнає небезпідставної критики в наукових працях. Постає питання: чи є цей перелік вичерпним? На користь того, що цей перелік не є вичерпним, свідчить саме формулювання вказаної статті, оскільки вона допускає наявність випадків установлення законом інших обставин, помилка щодо яких має істотне значення (наприклад, мотив) [6, с. 25]. Також на невичерпність цього переліку вказується в Узагальненні Верховним Судом України практики розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними від 24.11.2008. Суд зазначає: «Воля особи до вчинення правочину і результат правочину не узгоджуються в разі помилки, якщо вона має істотне значення. Вважаємо, що такими є помилки щодо правової природи правочину, його змісту, предмета, ціни, сторони, якості об'єкта тощо. Істотною може вважатись помилка, наслідки якої взагалі неможливо усунути або для їх усунення сторони, яка помилилася, необхідно здійснити значні витрати. Найчастіше хибне сприйняття стосується правової природи та предмета правочину, що може виникнути при визначенні тотожності предмета або його якості. Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати або, навпаки, бути відсутніми саме на момент вчинення правочину. Сторона на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка насправді мала місце, тобто надати докази, які б свідчили про її помилку щодо істотних обставин правочину» [7]. Позиція щодо вичерпності переліку, наведеного в абз. 2 ч. 1 ст. 229 ЦК України, знаходить свою підтримку в працях Крата В. І., який наполягає на однозначному тлумаченні положень ст. 229 ЦК України стосовно видів помилок, що мають істотне значення, кола суб'єктів, які можуть оспорювати правочин, та його правових наслідків, що дозволить забезпечити баланс інтересів у цивільному обороті [8, с. 35].

«Значну частину спорів, які розглядалися судами, становлять справи про визнання недійсними правочинів, вчинених під впливом обману або помилки; найчастіше це пов'язано із відчуженням нерухомого майна», – зазначено в п. 11 Аналізу ВССУ щодо застосування Постанови Пленуму ВСУ № 9 від 06.11.2009. Має суттєве значення те,

щодо яких саме обставин помилилася особа, чи була вона стороною правочину, ким і за яких обставин було повідомлено викривлену інформацію з метою спонукати особу до вчинення правочину, тощо. Позивачі, звертаючись із такими вимогами, здебільшого в основному обґрунтовували їх тим, що, укладаючи договори дарування, вони вважали, що укладають договір довічного утримання, а тому помилялися щодо правових наслідків договору, і це є обставиною, що має істотне значення для визнання правочину недійсним з підстав, передбачених ст. 229 ЦК [9].

Отже, зміст істотності помилки повинен мати суб'єктивно-об'єктивну характеристику, але її форма завжди повинна мати об'єктивний характер, тобто пізнаватися за допомогою права. Варто додати, що суб'єктивний елемент істотності помилки має відповідати її об'єктивному складникові. Лише за таких умов між цими елементами буде наявний двосторонній діалектичний зв'язок, за допомогою якого легко врахувати інтереси як окремого суб'єкта так і обох сторін [3, с. 232]

Таким чином, хоча на практиці часто виникають ситуації укладення правочинів під впливом помилки, не кожна помилка є істотною. Для визнання правочину недійсним через вчинення його під впливом помилки, необхідна відповідність між суб'єктивним елементом істотності помилки та її об'єктивним складником.

Список використаних джерел:

1. Ромовська З. В. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс : підручник. 2005. Київ : Атіка. С. 560.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435 – IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Рада України. 2003 р. № 40–44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Лаврінченко І. А. Визнання недійсним правочину вчиненого під впливом помилки. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7. С. 228–248. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/36.pdf
4. Алексій Р. В. Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2020. 222 с. URL: https://ukd.edu.ua/sites/default/files/202104/дисертація_Алексій_на_сайт_prot.pdf
5. Давидова І. В. Категорія помилки в цивільному праві та законодавстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 36. С. 36-42. URL: <http://www.apdp.in.ua/v66/06.pdf>.
6. Самбір О. Є. Помилка, що має істотне значення як підстава для визнання правочину недійсним. *Підприємництво, господарство*

i право. 2017. Вип. 4. С. 24–29. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/6.pdf>

7. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними : Узагальнення Верховного Суду України від 24.11.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08#Text>
8. Крат В. І. Недійсність правочинів, учинених під впливом помилки. *Юрист України*. 2012. № 1–2(18–19). С. 35–40. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2764/1/Krat_35-40.pdf
9. Аналіз Вищого спеціалізованого суду України окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 №9. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/127479.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-268-8-11>

Созанська М. М.,
студентка

Львівського національного університету імені Івана Франка

СВОБОДА ВИБОРУ КОНТРАГЕНТА ЯК ПРОЯВ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Цивільне законодавство досить-таки чітко сформулювало основні норми щодо свободи договору, проте аналіз цього поняття завжди викликав та буде викликати особливу зацікавленість не тільки у професійних цивілістів, але й у пересічних громадян.

Свобода договору є важливим принципом цивільного права, який реалізується суб'єктами права в цивільному обороті за допомогою диспозитивних норм. Він ґрунтується на можливості суб'єкта діяти в цивільному обороті за своїм розсудом, а диспозитивність надає суб'єкту цю можливість. У її основі лежить юридична свобода індивіда здійснювати суб'єктивні права за своїм розсудом. Свобода договору заснована на свободі волевиявлення, а вона, у свою чергу, спирається на свободу волі, що реалізується за допомогою диспозитивності норм цивільного права [4, с. 67].